

**MOTREVICS VLADIMIR PAVLOVICS³⁵⁹ –
SMYKALIN ALEXANDER SZERGEJEVICS³⁶⁰**

MAGYAROK SZVERDLOVSK MEGYÉBEN AZ 1920–1930-AS ÉVEKBEN *(levéltári vizsgálati akták alapján)*

Fotó: <https://tarychoklivejournal.com/2850.html>

Fotó: https://ru.wikipedia.org/wiki/Смькалин_Александр_Сергеевич

A cikk a Szverdlovsk Megye Közigazgatási Szervek Állami Levéltárában (GAAOSzO) tárolt 113 levéltári vizsgálati akták alapján az 1920–1930-as években Szverdlovsk megyében élő szovjet és külföldi állampolgárok, köztük magyarok sorsát vizsgálja. A tanulmányban megállapítást nyer az

³⁵⁹ **Motrevics Vladimir Pavlovics** (Polock, Fehéroroszország, 1952.október 14.) az Urali Állami Jogi Egyetem (Jekatyerinburg) Állam- és Jogtudományi Tanszékének professzora, történelemtudományok doktora

³⁶⁰ **Smykalin Alexander Szergejevics** (Szverdlovsk, 1952.május 11.), az Urali Állami Jogi Egyetem (Jekatyerinburg) Állam- és Jogtudományi Tanszékének vezetője, jogtudományok doktora.

állambiztonsági szervek figyelmét felkeltő magyarok életkor és nemek szerinti eloszlása és azon okok, melyek miatt a Szovjetunióba kerültek. A szerzők adatokkal szolgálnak számos olyan, Szverdlovszk megyében élő magyarról, akik a polgárháború alatt a RKKA-ban szolgáltak, a bolsevik párt tagjai voltak, ill. foglalkozásukról, lakóhelyükről. Itt megtalálhatók a magyarok ellen felhozott vádak és letartóztatásukat követő teljes iratanyag a teljes vizsgált időszakra vonatkozóan. A szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy az 1937 júliusában a Szovjetunióban a „megbízhatatlan nemzetek” ellen indított tömeges megtorló intézkedések az országban élő magyarokat is érintették. Azonban más, a politikai üldöztetéseknek alávetett nemzetiségekhez viszonyítva a halálra ítélt magyarok aránya szignifikánsan alacsonyabb volt. A bűnüldöző szervek ilyen „liberalizmusa” a magyarokkal szemben talán azzal magyarázható, hogy azok aktív részt vettek az oroszországi polgárháborúban a bolsevikok oldalán.

Kulcsszavak: Szverdlovszk megye, magyarok, levéltári vizsgálati akták, I. világháború, hadifoglyok, politikai emigránsok, szökevények, politikai üldözések, „Nagy Terror”, halálbüntetés, rehabilitáció.

Az I. világháború hatalmas, mind belső-, mind az országok közötti népvándorláshoz vezetett Európa egész kontinensén. Intenzív migrációs folyamatok zajlottak az egykori Orosz Birodalom területén is. Ennek eredményeként a Birodalom romjain a Szovjetunióban idegen országok állampolgárainak jelentős száma jelent meg. Ezek egy része magyar nemzetiségű volt. Ezek a magyarok az I. világháború alatt kerültek orosz hadifogságba. Mint ismeretes, ennek a háborúnak eredményeként Magyarország elvesztette területének kétharmadát, így sok polgárának szülőhelye az 1920-ban megalakult Magyar Királyság határain kívülre került. Emiatt több magyar nemzetiségű katona az osztrák-magyar hadseregből a világháború után Szovjet-Oroszországban maradt. Nem kisebb szerepet játszott ebben az a tény is, hogy a magyar hadifoglyok közül sokan a Vörös Munkás-Paraszt Hadseregben (RKKA) szolgáltak, Oroszország (bolsevik) Kommunista Párt [RKP(b)] tagjai voltak és aktív részt vettek az oroszországi polgárhábo-

rúban. Életrajzuk eme tényét a Horthy-féle Magyarországon igen gyanúsnak ítélték. Újabban a kutatók kellő részletességgel folytatták az Oroszországban található külföldi hadifoglyok anyagainak feltárását, különösen a Permi megyében³⁶¹. Olyan kutatásokkal találkozhatunk, amelyekben az oroszországi polgárháborúban résztvevő internacionalistákat tanulmányozták, ideértve a magyarokat is³⁶². Ami a Szovjetunióban rekedt I. világháborús hadifoglyokat illeti, a probléma csak most kezd felkelteni a kutatók figyelmét³⁶³.

A magyarok migrációja a Szovjetunióba a háborúkői időszakban is folytatódott.

Többen a Magyar Szovjet Köztársaság bukása után politikai emigránsként kerültek a Szovjetunióba, mások szakemberként szerződés alapján, és még mások illegális szökevényekként. Az 1937 januárjában lezajló országos népszámlálás adatai szerint Szverdlovszk megyében 1223 külföldi állampolgárt találtak, közülük csak tízen vallották magukat magyar nemzetiségűnek (9 férfi és egy nő)³⁶⁴.

Azokban az években a Szovjetunióban élő magyarok sorsa tanulmányozásának egyik forrása a Szverdlovszk Megyei Közigazgatási Szervek Állami Levéltárában (GAAOSzO) tárolt levéltári vizsgálati akták voltak. Összességében az 1920–1930-as évekből a levéltárban 116 esetet tartanak nyilván, amelyek 113 érintett magyar sorsáról tartalmaznak információt. Ezekben az években mindegyikük az állami biztonsági szervek ellenőrzése, illetve vizsgálat alatt állt. Ezeket az embereket törvénytelenül ítélték el, később rehabilitálták őket.

A levéltári vizsgálati akták elemzésének eredményei arra utalnak, hogy szinte mindegyikük (108 személy) az Osztrák-Magyar Monarchia területén született, öten Romániát jelölték meg születési helynek. A Monar-

³⁶¹ Szurzsikova N. V. Hadifogság Oroszország vidékein (1914–1922). M., 2014; Motrevics V. P. Az I. világháború hadifoglyainak halandósága a Permi megye Tobolszk városban, Nagyvezdinszk és Revdinszk munkástelepeken (anyakönyvek szerint) // Egyház, Teológia. Történelem. Jekatyerinburg, 2018.

³⁶² Jozha A. Magyar internacionalisták a Szovjet Oroszországi polgárháborúban (1918–1920). M., 1985; Milei D. Az SzK(b)P magyar csoportja // SzUKP történelem kérdései. 5.sz. 1958; Nikolajenko K.A. A szabadság barikádjain. Magyar internacionalisták az új világ küzdelmében. M., 1988; stb.

³⁶³ Smykalin A. S. Kun Béla 1918-ban az Uralban // Magyar történelem és az orosz-magyar kapcsolatok kérdései. Tudományos kutatások gyűjteménye. Jekatyerinburg, 2018; Motrevich V. P. Az I.világháború hadifoglyainak sorsa a Szovjetunióban (a GAAOSzO levéltári-vizsgálati akták anyaga alapján) // Oroszországi Jogtudományi Közlöny elektronikus melléklete. 2019. 3. sz.

³⁶⁴ Oroszországi Állami Közgazdasági Levéltár (RGAE) F. 1562. Po. 329. D. 148. L. 27 – 30.

chia területén születettek közül 28 személy születési helyének Budapestet nevezte meg. A 112 férfi mellett az egyetlen nő a csepregi születésű A. F. Zadorina volt, aki a Szovjetunióba kerülve felvette a szovjet állampolgárságot. 1929 és 1935 között tagja volt az SZK(b)P-nak, Verhoturje városban élt és takarítónőként dolgozott egy vidéki fogyasztói szövetkezetben³⁶⁵.

Az érintett magyarok életkor szerinti összetétele közel azonos, átlagosan 1879 és 1899 között születtek, vagyis katonaköteles korúak voltak az I. világháború idejében. Kivételt képeznek azok a személyek, akik a XX. század elején születtek. Ezek vagy a Szovjetunióba illegálisan került szökevények, vagy szerződéssel alkalmazott szakemberek. A magyarok más és más okból kerültek a Szovjetunióba. Sokan az Osztrák-Magyar Hadsereg katonái közül az 1914–1917-es években hadifogolyként éltek az Urálban. A levéltári vizsgálati akták alapján 35 ilyen személyt találtak, ők alkották a régió magyar népességének legnagyobb részét. Azonban úgy tűnik, hogy a valóságban a hadifoglyok sokkal többen lehettek. Két tucat ügyben szereplő személy az osztrák-magyar hadseregben szolgált. Ugyanakkor a hadifogság tényét az akták nem említik és semmilyen módon nem jelzik, hogyan kerültek ezek az emberek ilyen távol a szülőföldjüktől.

Többen a magyarok közül tagjai voltak a Magyar Kommunista Pártnak, és a Magyar Szovjet Köztársaság bukása után a Szovjetunióba politikai emigránsként kerültek. Így a Magyar Kommunista Párt tagja volt Huber Ignac is, aki a magyarországi forradalom bukása után a Szovjetunióba emigrált, megszerezte a szovjet állampolgárságot és belépett a SzK(b)P-ba. Ezt követően Huber Ignac a megyeszékhelyen élt és szerelőként dolgozott az uktuszi állami gazdaságban³⁶⁶.

Politikai emigránsként a magyarok más országokból is érkeztek a Szovjetunióba. Így Novitszky József 1904 és 1906 között a Magyar Szociáldemokrata Párt tagja volt. 1917-től 1922-ig pedig az Egyesült Államok Munkáspártjának tagja, a Szovjetunióba emigrálva a SzK(b)P tagja lett³⁶⁷. Azonban a Szovjetunióba érkező külföldiek közül nem mindenki fogadta el a szovjet valóságot. Így Kovacsóth Ferenc, mint a

³⁶⁵ Szverdlovski megye közigazgatási szervek állami levéltára (a továbbiakban GAAOSzO). F.1. Op.2. D. 42413.

³⁶⁶ Uo. D.5752.

³⁶⁷ Uo. D. 354.

magyar és az osztrák kommunista párt tagja 1922-ben politikai emigránsként érkezett a Szovjetunióba és belépett a SzK(b)P soraiba. 1927-ben azonban a határőrök elfogták, miközben megpróbálta illegálisan átlépni a szovjet határt, és 3 év börtönre ítélték³⁶⁸.

Az 1930-as évek elején sok külföldi próbált illegálisan bejutni a Szovjetunióba, magyarok közül 10 ilyen személyről van információnk. Úgy tűnik, hogy a nyugati “Nagy Depresszió” miatt a fő cél az volt, hogy munkát szerezzenek a Szovjetunióban. Noha természetesen voltak politikai indítékok is. Hula József 1921-ben hazautazott, de 1925-ben illegálisan visszatért a Szovjetunióba. Az RKKA-ban szolgált és az Orosz K(b)P tagja is volt³⁶⁹. Valószínű, hogy politikai indíttatású volt Pivarcsek Ferenc hadifogoly magatartása is Oroszországban. I. világháborús hadifogolyként a polgárháború alatt az RKKA-ban szolgált. Azután Magyarországra távozott, de hamarosan visszatért és a Pervouralszki városi kommunális gazdaság művezetőjeként dolgozott³⁷⁰. A többi magyar munkaszerveződéses szakemberként érkezett a Szovjetunióba. Ilyen volt a műszaki végzettséggel rendelkező Törner Gusztáv, aki 1932-től mérnökként dolgozott a Kamenszk-Uralszki Ural Alumíniumüzem építkezésén³⁷¹. Néhányan turistaként érkeztek az országba, így Klein József és Truhar Gergely is. 1932-ben Klein József külföldi turistaként érkezett a Szovjetunióba, felvette a szovjet állampolgárságot, és a “Lakokokraszpokrytije” tröszt szverdlovszki fiókjában kezdett dolgozni³⁷².

Truhar Gergely 1932-ig az Egyesült Államokban élt, majd külföldi turistaként jött a Szovjetunióba, szintén felvette a szovjet állampolgárságot és tolmácsként kezdett dolgozni a Nyizsnyij Tagil kohóüzemében³⁷³.

Meg kell jegyezni, hogy a magyarok többsége büntetésük letöltésének ideje alatt Szverdlovszk megye lakosaként felvette a szovjet állampolgárságot. De voltak kivételek is. Nyolc személy bizonyította, hogy Magyarország, további kettő pedig Csehszlovákia állampolgára. A

³⁶⁸ Uo. D. 34819.

³⁶⁹ Uo. D. 3155.

³⁷⁰ Uo. D. 2760.

³⁷¹ Uo. D. 41050.

³⁷² Uo. D. 26471.

³⁷³ Uo. D. 598.

magyar állampolgárság meglétének okai nagyon különbözőek voltak. Így az egykori hadifogolynak, Bernát Jánosnak, akit a jekaterinburgi GubCsK 1920 áprilisában letartóztatott szovjetellenes agitáció miatt, lehet, hogy egyszerűen nem is volt tudomása a világban bekövetkezett változásokról az I. világháborút követően³⁷⁴. Ugyanakkor Törner Gusztáv mérnök megtartotta magyar állampolgárságát, mivel külföldi szakemberként kötött szerződés alapján érkezett a Szovjetunióba³⁷⁵. Csehszlovákia polgárai voltak Garay Lőrinc és Fazekas Lajos hadifoglyok, Garay Lőrinc a Posmini járás Duhovaja faluban élt és a Kirov kolhoz elnökeként dolgozott. Fazekas Lőrinc pedig fogatos fuvarosként dolgozott a Krasznoufimszki Lesprodtorgban (fafeldolgozó és -értékesítő szövetkezet)³⁷⁶. A felkutatott magyar levéltári vizsgálati aktákban nem találunk utalást állampolgárságukra. Ami a szökevényeket illeti, némelyikük szovjet állampolgárságot vett fel, mások hontalanok maradtak.

A levéltári vizsgálati akták a letartóztatott magyaroknak az RKKA-ban történő szolgálatról és párttagságukról szóló információkat is tartalmazták. Köztudott, hogy 1917-ben 2,2 millió osztrák-magyar, német és török hadifogoly volt az egykori Orosz Birodalom területén. Ezek közül körülbelül 500 ezer személy magyar lehetett³⁷⁷. Ezt követően tízezrek csatlakoztak az RKKA-hoz a polgárháború idejében.

Internacionalista egységek Jekatyerinburgban is működtek. A polgárháború után számos különböző nemzetiségű személy az Urálban maradt. Köztük sok magyar volt, a 11 letartóztatott esetében pedig bebizonyosodott, hogy a polgárháború alatt az RKKA-ban szolgált. További 28 letartóztatott magyar a bolsevik párt tagja volt. Meg kell jegyezni, hogy a magyarok nemcsak a Vörös, hanem a Fehér Hadseregben is szolgáltak. Köztük Králik Mihály, az Obltorg kiképző részleg vezetője és Csuka Sándor, aki a Felső-Iset gyárban biztonsági őrként dolgozott³⁷⁸. A Fehér Hadseregben való szolgálat közben Csuka Sándor 1929 és 1934 közötti időszakban a SZK(b)P is volt.

³⁷⁴ Uo. D. 20113.

³⁷⁵ Uo. D. 31565, 41050.

³⁷⁶ Uo. D. 29934, 34461.

³⁷⁷ Polgárháború és a katonai intervenció a Szovjetunióban. Encyclopedia, M., 1983.

³⁷⁸ GAAOSzO. F.I. Op.2. D. 3641, 23995.

A GAAOSzO szerint az 1919–1935 közötti időszakban három letartóztatott magyar állampolgár ügyét elhalasztották. Tudjuk például, hogy 1919 októberében letartóztatták Nagy Józsefet, aki Jekaterinburgban élt, de két hónappal később az RKKA 3. hadseregének VCsK különleges osztálya szabadlára helyezte³⁷⁹.

1920 áprilisában egy hadifogoly kórház alkalmazottját, Bernát Jánost szovjetellenes agitáció miatt tartóztatták le. Két hónappal később a jekatyerinburgi Gubcska koncentrációs táborba helyezték, majd más hadifoglyokkal együtt Magyarországra küldték.³⁸⁰ 1925 novemberében kémkedés vádjával letartóztatták és az 1922. évi OSzSzfK BTK 66. cikkeje alapján három évi koncentrációs táborra ítélték Kövecses Márton volt hadifoglyot³⁸¹.

1936-tól kezdve a levéltári vizsgálati ügyek száma rohamosan emelkedik. 1936. május 9-én az USA-ból a Szovjetunióba emigrált J. Trukhart ügye, akit kémkedés és fegyveres felkelés előkészítésének vádjával tartóztattak le. A vele szemben felhozott vádak kivizsgálása három évig tartott, az ügyet csak 1939 áprilisában zárták le, és ugyanazon év május 20-án J. Trukhartot az előzetes fogvatartásból szabadlára helyezték³⁸². Hamarosan az 1926. évi OSzSzfK BTK 58-10 „Szovjetellenes agitáció” cikke alapján letartóztatták és 1937 elején 3-tól 5 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték J.I. Barta, I. Kovács I. és I. K. Martynovics I. világháborús hadifoglyokat³⁸³.

1937-ben a megtorlások hulláma a Szovjetunióban emelkedett. Az év folyamán 12 magyart tartóztattak le, köztük négyet decemberben. Ezekben az esetekben a vádlottak ellen egyre inkább a BTK 58–6 „Kémkedés” cikkét alkalmazták. Hatan a vádlottak közül: B. I. Bán, A.F.Gedri, P. A. Tóth, I. J. Újhelyi, L. I. Csillik és M. M. Csurega – szökevények voltak. Az ő ügyük nyilvánvalóan fokozott figyelmet igényelt az állami biztonsági szervek részéről³⁸⁴. Mindegyikük ellen az 1926. évi OSzSzfK BTK szokásos 58-6 „Kémkedés”, 58-10 „Szovjet-

³⁷⁹ Uo. D. 18278.

³⁸⁰ Uo. D. 20113.

³⁸¹ Uo. D. 49430.

³⁸² Uo. Dd. 17926, 18832, 48042.

³⁸³ Uo. Dd. 598.

³⁸⁴ Uo. Dd. 281, 4189, 38686, 42413.

ellenes agitáció” cikkek alapján emeltek vádat. Ennek eredményeként négy vádlottat tíz év börtönre ítélték, kettőt pedig másfél évi nyomozás után szabadlábra helyeztek.

A „Nagy Terror” kezdetével az ítéletek egyre szigorúbbá váltak. Az SzSzFSzK 1926. évi BTK 58. cikkének különböző pontjai szerint a vádlottakat halálbüntetésekkel kezdik sújtani. Az 1937-ben letartóztatott magyarok között találjuk a budapesti születésű Weiss I.S.-t és Molnár A.-t, akik szovjet állampolgárok voltak. Az SzK(b)P tagja Weiss I. S. letartóztatása előtt a szverdlovszki Glavkhleb Tröszt igazgatójaként dolgozott³⁸⁵. A Szverdlovszki Városi Keresedelmi Tröszt Fuvarozási Vállalat igazgatója volt A. S. Molnár, korábbi internacionalista, aki 1918–1924 években az RKKA -ban szolgált³⁸⁶. Grosshard I. I.-t, aki munkásként dolgozott Revda város egyik gyárában, kémkedés vádjával halálra ítélték³⁸⁷.

Az új 1938-as év a magyarok letartóztatásával kezdődött. Már 1938. január 2-án letartóztatták J. M. Gerbert, aki korábban cipészként dolgozott a szverdlovszki Vojentorgban. Január 4-én letartóztatták I.A. Szabót, a bogdanovicsi húsfeldolgozó üzem dolgozóját. Január 12-én F. I. Tuhnert, a szverdlovszki Krasznaja Zorja szövetkezet dolgozóját, január 13-án I.I. Petranyint, a Dehtyarka község Revdinszkaja bánya vájárát³⁸⁸.

A letartóztatások csúcsa 1938 februárjának végére esik. Míg február első dekádjában a Belügyi Népi Biztosság Szverdlovszki Megyei Igazgatósága 13, a következő dekádban - 15, addig a hónap utolsó dekádjában 25 magyart tartóztatott le. Csak egyetlen szombati napon, 1926. február 26-án a megyeszékhelyen 9 ott lakó magyart tartóztatott le: A. Asztolos, az Agyezsda gyár tervezője; L. Végh, az Uralszkij Rabocsij nyomda levéltárosa, A.K. Veres, a 68. sz. vendéglő szakácsa, S.I. Jerdysev, a 4. sz. üzlet kocsisa, V.A. Kovács, az Autózapcsaszttzbit raktár vezetője, F.F. Kovács, a topográfiai szakközépiskola tanára, F. F. Kovácstóth, cipész-kisvállalkozó, M.A. Lakatos, a Május Elseje tatarozási és építőipari szövetkezet igazgatóságának elnöke, Hula I.I., a

³⁸⁵ Uo. D. 33885.

³⁸⁶ Uo. D. 32184.

³⁸⁷ Uo. D. 25024.

³⁸⁸ Uo. Dd. 3252, 27906, 40242, 43645.

2. sz. élelmiszerbolt eladója ³⁸⁹. 1938 tavaszán a letartóztatások hulláma kezdet apadni. Mialatt februárban Szverdlovszk megyében 53 magyart tartóztattak le, addig márciusban 29 személyt, áprilisban hármat, májusban mindössze egyet. Összességében a “Nagy Terror” idején a megyében 102 magyart tartóztattak le. Letartóztatásokra a későbbiekben is sor került, ám azok jellemzően szórványosak voltak. Így 1939 augusztusában letartóztatták F. S. Polyakovot, aki állatorvosi segédként dolgozott Szverdlovszk megye Jegorsinszki járásában. Róla kiderült, hogy az I. világháború idején hadifogoly volt, internacionalista, 1918–1924-ben a RKKK-ban szolgált, az SzK(b)P tagja, ahonnan kizárták iszákosság miatt. A letartóztatottat a BTK. 58-10. „Szovjetellenes agitáció és propaganda” cikke alapján öt év börtönre ítélték ³⁹⁰.

A levéltári vizsgálati akták anyagának elemzése azt mutatja, hogy a magyarok nagy részét a “Nagy Terror” éveiben tartóztatták le. A rendelkezésre álló adatok szerint 1919 és 1940 között letartóztatott 113 magyar közül a legtöbbit, 102 személyt az 1937-es és az 1938-as évek folyamán. Közülük 48-at az 1926-os SzSzFzK BTK 58–6. „Kémkedés” cikke alapján vádoltak meg, négyet pedig a 58-10. cikk „Szovjetellenes agitáció és propaganda” cikke alapján találtak bűnösnek. A többieket az 58. sz. cikk egyszerre több pontja szerint vádolták. A vádlottak közül csak az 1926-os SzSzFK BTK 58–6. „Kémkedés” cikke szerint Szverdlovszk megyében 42 személyt felmentettek, az ellenük folyó eljárást pedig megszüntették. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy ezek a letartóztatások preventív jellegűek voltak, a nyomozók remélték, hogy kihallgatásuk során bizonyítékokat szereznek a vádlottak vallomásaiból. Öt személyt, akiket e törvénycikkely alapján tartóztattak le, különböző terjedelmű letöltendő büntetésre ítélték a javító munkatáborokban, az I. világháború volt hadifoglyait, a budapesti születésű F.I. Tuhnert és P. A. Stifort halálra ítélték. Mindamellet a nyomozás során nem vették figyelembe, hogy az egyikük a RKKK-ban szolgált a polgárháború idején, a másik pedig évekig

³⁸⁹ Уо. Дд. 2835, 2869, 2982, 3002, 3155, 3206, 18689, 25174, 34819.

³⁹⁰ Уо. Дд. 48918.

Там же. Дд. 21927, 40242.

Кречетников А. Кому не повезло с рождением: интернационализм по-сталински // BBC News. 2017. 25 июля. URL: <http://www.bbc.com/russian/features-40597591> (дата обращения: 28.09.2019).

a magyar szociáldemokrata párt tagja volt³⁹¹. Később mindannyiukat rehabilitáltak. Az 1926-os SzSzFK BTK 58–10. cikke alapján a vádlottat gyakran tízéves javító-nevelő munkatáborban letöltendő kényszermunkára ítélték, amíg a több vádpontban is bűnösnek talált személyeket leggyakrabban halálra ítélték. Az 1926-os SzSzFK BTK 58 több cikkeje alapján 50 személyt tartóztattak le, ezek közül 24 embert halálra ítélték.

Véleményünk szerint az 1930-as években a világháborúra készülve a szovjet vezetés megpróbált megszabadulni mindazoktól, akikben nem bízott. A „megbízhatatlan” nemzetiségi elleni tömeges megtorlások a németekkel szembeni megtorló intézkedésekkel kezdődött. Hamarosan megvalósult a „lengyel akció”, azután a román, a lett szökevényekkel szembeni akció, majd a „görög akció”. 1937 decemberében megszületett azon irányelv, amely szerint a megtorlásokat kiterjesztették a lett, az észt, a finn és a litván nemzetiségekre is. 1938 januárjában elkezdődött az iráni akció, amelyet majd a bolgárok, macedónok és afgánok ellen is folytattak. Meg kell jegyezni, hogy a „Nagy Terror” során elkövetett nemzetiségi elleni megtorlások vizsgálatakor a szerzők nem említik a Szovjetunióban élő magyarok elleni megtorlásokat. A GAAOSzO-ban tárolt levéltári vizsgálati aktákból származó anyagok azonban azt mutatják, hogy az 1937 júliusában a Szovjetunióban a megbízhatatlan nemzetiségi ellen indított tömeges megtorlás az országban élő magyarokat is érintette. 1937-ben a megyében összesen 12 magyart tartóztattak le, köztük 11-et az év második felében. Az 1919-1940. években a 113 letartóztatott közül csak az 1938-as év folyamán 90 magyarról tudunk, akinek bíróság elé kellett állni. Ismert, hogy a „Nagy Terror” idején, 1937. augusztus 25-től 1938. november 17-ig a „nemzetiségi akciók” alatt 346713 személy ügyét vizsgálták, ebből 247157 személyt halálra ítélték, azaz a letartóztatottak 71,3% -át. Különösen nagy veszteség érte a Szovjetunióban élő német, lengyel és finn lakosságot³⁹². Ebben a tekintetben letartóztatott magyarok szerencsésebbek voltak. Szverdlovszk megyében a „Nagy Terror” éveiben

³⁹¹ Uo. Dd. 21927, 40242.

³⁹² Krecsetnikov A. Aki szerencsétlenül született: sztálinista internacionalizmus // BBC News. 2017.25 július. URL: <http://www.bbc.com/russian/features-40597591>. (hozzáférés dátuma: 2019.09.28.).

a letartóztatott 102 személy közül 55-öt felmentettek, azaz több mint a felét a vádlottaknak, 24 személyt halálra ítélték (a letartóztatottak számának negyede), ami szignifikánsan alacsonyabb volt a többi politikai megtorlást szenvedő nemzetiségekhez képest. A büntető hatóság ilyen „liberalizmusa” a magyarokkal szemben talán azzal magyarázható, hogy a magyarok aktív részt vettek az oroszországi polgárháborúban a bolsevikok oldalán.

Bibliográfia

1. GAAOSzO (Szverdlovski Megyei Közigazgatási Szerveinek Állami Levéltára).
2. F. 1. Op. 2. Dd. 281, 354, 598, 2760, 2835, 2869, 2982, 3002, 3155, 3206, 3155, 3252, 3641, 4189, 5752, 3641, 4189, 5752, 17926, 18278, 18832, 18869, 20113, 23885, 23995, 25024, 25174, 26471, 27906, 29934, 31565, 32184, 34461, 34819, 38686, 40242, 41050, 42414, 43645, 48042, 48918, 49430.
3. Polgárháború és a katonai intervenció a Szovjetunióban. Encyclopedia, M., 1983.
4. Jozha A. Magyar internacionalisták a szovjet-oroszországi polgárháborúban (1918-1920). M., 1985.
5. Krecsetnikov A. Aki szerencsétlenül született: sztálinista internacionalizmus // BBC News. 2017.25 július. URL: <http://www.bbc.com/russian/features-40597591>.
6. Milei D. Az SzK(b)P magyar csoportja// SzUKP történelem kérdései. 5.sz. 1958.
7. Motrevics V. P. Az I. világháború hadifoglyainak halandósága a Permi megye Tobolszk városban, Nagyezsdinszk és Revdinszk munkástelepeken (anyakönyvek alapján) // Egyház, Teológia. Történelem. Jekatyerinburg, 2018.
8. Motrevics V. P. Az I. világháború hadifoglyainak sorsa a Szovjetunióban (a GAAOSzO levéltári-vizsgálati akták anyagai alapján) // Az Orosz Jogi Folyóirat elektronikus kiegészítése. 2019. 3. sz.
9. Nikolajenko K.A. A szabadság barikádjai. A magyar internacionalisták az új világ küzdelmében. M., 1988.
10. Plotnikov I. F. A németek és az osztrákok - oroszországi hadifoglyok részvétele az Urál és Szibéria vörös és fehér fegyveres konfrontációjában // Németek az Urálban és Szibériában (XVI - XX. Század). Jekatyerinburg: Urál Állami Egyetem, 2001.
11. RGAE (Orosz Állami Gazdasági Archívum). F. 1562. Op. 329. D. 148.

12. Smykalin A. S. Kun Béla 1918-ban az Urálban // A magyar történelem és az orosz-magyar kapcsolatok kérdései. Jekatyerinburg, 2018.
13. Szurzsikova N. V. Hadifogság Oroszország vidékein (1914–1922). M., 2014.

References

1. GAYOSO (State archive of the administrative bodies of the Sverdlovsk region). F. 1. Op. 2. DD. 281, 354, 598, 2760, 2835, 2869, 2982, 3002, 3155, 3206, 3155, 3252, 3641, 4189, 5752, 3641, 4189, 5752, 17926, 18278, 18832, 18869, 20113, 23885, 23995, 25024, 25174, 26471, 27906, 29934, 31565, 32184, 34461, 34819, 38686, 40242, 41050, 42414, 43645, 48042, 48918, 49430.
2. Civil war and military intervention in the USSR. Encyclopedia, M., 1983.
3. Joza A. Hungarian internationalists in the Civil war in Soviet Russia (1918–1920). M., 1985.
4. Krechetnikov A. Who was unlucky with the birth: internationalism in Stalinist // BBC News. 2017. July 25. URL: <http://www.bbc.com/russian/features-40597591>.
5. Milei D. Hungarian group of the RCP (b) // Questions of history of the CPSU. 1958. No. 5.
6. Motrevich V. P. Mortality of prisoners of war of the First world war in Tobolsk, Nadezhdinsky and Revdinsky workers settlements of the Perm province (according to registers of births) // Church. Theology. History. Ekaterinburg, 2018.
7. Motrevich V. P. The fate of the remaining prisoners of war in the Soviet Union the First world war (on materials of archival and investigative Affairs GAYOSO) // Electronic application to the «Russian law journal». 2019. No. 3.
8. Nikolaenko K. A. On the barricades of freedom. Hungarian internationalists in the struggle for a new world. M., 1988.
9. Plotnikov I. F. Participation of Germans and Austrians – prisoners of war in Russia in the armed confrontation «red» and «white» in the Urals and Siberia // Germans in the Urals and Siberia (XVI– XX centuries.). Ekaterinburg, 2001.
10. Rgae (Russian state archive of Economics). F. 1562. Op. 329. D. 148.
11. Stykalin A. S. Bela Kun in the Urals in 1918 // Questions of history of the Hungarian and Russian-Hungarian relations. Ekaterinburg, 2018.
12. Surzhikova N. V. Military captivity in the Russian province (1914–1922). M., 2014.